

Цитування:

Шевченко Н. О. Організація туристичної діяльності в природних ландшафтах повоєнного періоду. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2023. № 1. С. 75–80.

Shevchenko N. (2023). Organisation of Tourist Activities in Natural Landscapes of Post-War Period. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 75–80 [in Ukrainian].

Шевченко Наталія Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри артменеджменту та івент-технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0003-0645-8648>
nataliya-ametist@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРИРОДНИХ ЛАНДШАФТАХ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Метою роботи є дослідити та обґрунтувати зміст туристичної діяльності в природних ландшафтах, зокрема на основі спелеологічних ресурсів, у повоєнний період. **Методологічну основу** дослідження склали принципи соціокультурного та полісистемного аналізу, порівняльний і структурно-системний методи наукового пізнання, що дають можливість розглянути напрями розвитку туризму в поствоєнний час і з'ясувати специфіку організації туристичної діяльності в спелеологічних ландшафтах. **Наукова новизна** статті полягає в актуалізації уваги на рекреаційних заняттях у природних комплексах, зокрема спелеологічних, оскільки спелеологічний вид туризму в умовах війни та в післявоєнний час можна розглядати як природну модель зняття емоційного стресу, адаптації до незвичних умов та профілактики негативних змін у фізичному та психічному здоров'ї. **Висновки.** Заняття різними формами туристичної рекреації в природних ландшафтах повоєнного періоду має відбуватися на засадах збереження навколишнього середовища та знайомства з місцевими культурними традиціями. При проектуванні туристично-рекреаційних парків на базі спелеологічних та спелестологічних об'єктів набір функціональних зон визначають, відповідно до соціокультурних і природних особливостей території.

Ключові слова: туристична діяльність, природні ландшафти, спелеологічні об'єкти, повоєнний період.

Shevchenko Nataliia, Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Department of Art Management and Ivent-Technologies, National Academy of Culture and Arts Management

Organisation of Tourist Activities in Natural Landscapes of Post-War Period

The purpose of the article is to research and justify the content of tourist activities in natural landscapes, in particular on the basis of speleological resources in the post-war period. **The research methodology** is based on the principles of socio-cultural and polysystemic analysis, comparative and structural-systemic methods of scientific knowledge, which make it possible to consider the trends of tourism development in the post-war period and to find out the specifics of the organisation of tourist activities in speleological landscapes. **The scientific novelty** of the study is determined by the actualisation of attention to recreational activities in natural complexes, in particular speleological ones, since speleological tourism activities in war and post-war time can be considered as a natural model of emotional stress relief, adaptation to unusual conditions and prevention of negative changes in physical and mental health. **Conclusions.** Doing various tourist recreation in the natural landscapes of the post-war period should take place on the basis of environmental protection and familiarity with local cultural traditions. When designing tourist and recreational parks based on speleological and speleological sites, a set of functional zones is determined on the basis of the socio-cultural and natural features of the territory.

Key words: tourist activity, natural landscapes, speleological sites, post-war period.

Актуальність теми дослідження. У XXI столітті зростає роль туристично-рекреаційних об'єктів, що функціонують на природно-заповідних територіях, за рахунок чого розширюються рекреаційні зони в межах великих міст та з'являються нові туристичні заклади в об'єктах природоохоронного фонду через їх регульоване використання. Особливої актуальності такі рекреаційні комплекси

набули під час коронавірусних карантинів, коли відвідувати велику кількість туристичних закладів було заборонено через обмеження на скупчення людей. Саме в цей час власники рекреаційно-туристичної інфраструктури, що розташовувалася в межах природних комплексів, запропонували альтернативні види туризму й рекреації та заняття, пов'язані з мінімальним споживанням екологічних

ресурсів, що є ознакою сучасного розвитку туристичної діяльності впродовж останніх десятиліть. У повоєнний період організація туристичної діяльності в природних ландшафтах набуде особливого значення, оскільки природні об'єкти рекреації мають цілющий вплив на здоров'я людини.

Аналіз досліджень і публікацій. Низка науковців, які досліджували питання відновлення туристичної сфери в повоєнний період, виокремлює такі перспективні напрями, як: розвиток ділового, освітнього, медичного, зеленого та воєнного туризму [7]; зростання обсягу наданих туристичних послуг, яке вбачають за рахунок забезпечення збалансованого розвитку територій у гармонії з природою та охорони природних ресурсів [1, 10]; комплексна перебудова санаторно-курортної галузі, що стане основою для розробки моделі розвитку туризму в Україні як найважливішого сектору внутрішнього та в'їзного туризму [13]; відновлення туристичної галузі шляхом створення умов для оптимізації і координації діяльності основних учасників індустрії туризму та гостинності [8]; промоція культурної та природної спадщини [4]; антикризове управління та універсальні антикризові заходи, що можна поділити на такі основні напрями: маркетингові дослідження; реклама та PR; пресрелізи; виставки та ярмарки; IT-технології; ціноутворення; стимули; гарантії; просування; варіювання турпродуктів [11].

Мета дослідження полягає в розгляді специфіки та обґрунтуванні змісту туристичної діяльності в природних ландшафтах, зокрема на основі спелеологічних ресурсів, у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Туристично-рекреаційний потенціал природних територій у багатьох країнах світу розкривається через національні парки різних видів з використанням їх природних й історико-культурних особливостей; тематичні парки й аквапарки, відкриті для відвідувачів весь рік або в певний сезон, що функціонують у буферній зоні природно-заповідних територій, пропонують широкий вибір розваг; маршрути екологічного туризму в природних парках готові надати широкий спектр екскурсій у місця охорони тварин, орнітологічні тури для спостереження за птахами, пішохідні та веломаршрути по мальовничим місцях, спуск по річкових порогах [6]. Оскільки в більшості економічно розвинених країн у результаті зростання потреб у ресурсах відпочинку та попиту на природні рекреаційні ресурси

відбувається зменшення незайманих природних ландшафтів або таких, що мало порушені господарською діяльністю людини, це викликає збільшення рекреаційного навантаження на туристично-рекреаційні території та призводить до незворотних змін у природних комплексах. До проблематики розвитку туристичної рекреації в кожній країні існують свої підходи.

Українські природні й антропогенні комплекси зазнали величезних руйнувань після повномасштабного вторгнення російських військ унаслідок мінувань, пожеж та обстрілів, що призвело до забруднення середовища й руйнування ґрунтів і рослинності, погіршення умов проживання та знищення диких тварин, порушення зв'язків у біогеоценозах. Як зазначають автори статті «Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому», маємо недостатнє вивчення умов функціонування туристичної сфери України під час російсько-української війни та її наслідків на туристично-рекреаційні ресурси країни, а тому пріоритети розвитку внутрішніх та міжнародних туристичних потоків у післявоєнний період ще не визначені [2]. Водночас, незважаючи на воєнні дії, у західних регіонах, де інфраструктура й логістика зазнали незначних руйнувань, туристичні суб'єкти пропонують екскурсійні тури, відвідання музеїв, галерей, при цьому туристичні маршрути розробляють з урахуванням бомбосховищ та захисту при повітряній тривозі [12].

Особливо небезпечні для відвідування туристами залишаються території, на яких точилися бої або які були окуповані російськими військами, адже на очищення місцевості від небезпечних предметів та відновлення зруйнованих природно-заповідного та лікувально-оздоровчого фондів потрібен час і значні затрати ресурсів. Тому вже в грудні 2022 року національні природоохоронні групи оприлюднили низку рекомендацій у галузі водного менеджменту та землекористування для окремих громад країни, де проходили бойові дії, які стануть пілотними проектами для повоєнного відновлення природних ландшафтів, а також збереження біорізноманіття.

Відзначаючи, що фундаментальним елементом розвитку туристичної сфери є впровадження інноваційних процесів в індустрії туризму, А. Моца, С. Шевчук та Н. Серета для відновлення позицій України на післявоєнному міжнародному ринку туристичних послуг пропонують туристичним

підприємствам знайти нові способи реклами та продажу своїх продуктів, врахувати досвід інших країн, зокрема Хорватії. За рахунок масштабної піар-кампанії з популяризації своїх островів та її раніше не відомих туристичних «родзинок», отримання «блакитних прапорів» за екологічність і чистоту хорватських пляжів Хорватія зуміла швидко відновити туризм після громадянської війни 1990-х років. Тому одним зі стратегічних орієнтирів повоєнного відновлення сфери туризму в Україні науковці визначають: розгалуження інфраструктури туристичних послуг та оцифрування рішень; розвиток туризму на трьох рівнях (відповідно до туристичного напрямку, інвестиційних проєктів і місцевих особливостей) та формування конкурентної переваги України; просування унікальних українських брендів за кордоном [7].

Саме туристична галузь та індустрія гостинності повинні стати локомотивом поствоєнного відновлення економіки України, переконані О. Носирєв, Т. Деділова й І. Токар, оскільки після завершення військового конфлікту постане питання реновації туризму. Тому вже сьогодні потрібно працювати над наповненням програм турів, які можна буде пропонувати іноземним туристам після завершення війни, фундаментально оновивши туристичний брендинг України, в основі якого має бути безпека та захист туристів, а також формування іміджу безпечної країни [8].

Аналізуючи досвід Грузії в подоланні кризових явищ у туристичній індустрії після збройного конфлікту у 2008 році та негативного впливу на сектор подорожей, А. Романова відзначає, що після війни цю країну міжнародне туристичне товариство сприймало як нестабільний туристичний регіон, тому для створення іміджу привабливого туристичного напрямку були вжиті такі заходи: організація великої кількості пресурів для туристичних ЗМІ, а також міжнародних політичних та економічних видань; просування Грузії на основних міжнародних телеканалах як комфортної країни для інвестицій та ведення бізнесу; участь у міжнародних туристичних виставках та ярмарках для реклами грузинського туристичного продукту та унікальних місць для в'їзного туризму; активізація брендингової кампанії «Європа починається тут», спрямованої на ефективне позиціонування Грузії як туристичної дестинації світового рівня, що сприяло бурхливому розвитку винного та гастрономічного туризму, а також бальнеологічного й курортно-оздоровчого

туризму на морському узбережжі та зимових гірськолижних курортів [11]. З урахуванням досвіду Грузії в управлінні туристичною сферою після збройних конфліктів, дослідниця сформулювала перелік універсальних антикризових заходів для Стратегії туристичного розвитку України, приділивши особливу увагу рекламі та PR-кампаніям, які в довгостроковій перспективі мають зменшити негативну пізнаваність країни під час військових дій на позитивні меседжі у відбудовний період.

Подібний до Грузії шлях відновлення туризму після збройних конфліктів пройшли такі країни, як Ізраїль та Кіпр, які зуміли стати популярними локаціями для туристів через промоцію основних туристичних переваг та масовану рекламу в інших державах. І. Дворська у своєму дописі «Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління?» підсумовує, що трансформація туристичного «ландшафту» країни є дійсно неминучою, але головне питання – якими методами антикризового управління держава буде оперувати задля реанімації туристичної галузі [4]. І створити нові сенси, нову «історичну спадщину» та туристично привабливі об'єкти не достатньо без відновлення туристичної інфраструктури, допомоги в реанімації туристичного бізнесу й особливо креативних підходів до промоції туристичних об'єктів на міжнародному рівні, зокрема українських лижних курортів, подільських і закарпатських середньовічних замків, київських муралів всесвітньовідомих авторів, турів по крафтових виробництвах Закарпаття, екотуристичних маршрутів Карпатами й Поліссям, екскурсій у Чорнобиль.

Щоб наповнити туристичний продукт інноваційним змістом, регіони України мають потужний потенціал, що належить до критеріїв стійкого розвитку туристичних систем: наявність бальнеологічних ресурсів; історично побудована туристично-рекреаційна структура; значна кількість туристичних фірм; велика історико-культурна та природна спадщина; наявність територіального планування; стабільний споживчий ринок з високими темпами матеріально-технічної бази та рівнем насичення товарами та послугами [1]. Саме тому відновлення внутрішнього туризму на засадах сталого розвитку є першочерговим завданням, вважають автори статті «Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі», оскільки для багатьох регіонів України туристична діяльність постає як чинник розвитку місцевої економіки.

Для ефективної територіальної організації туристично-рекреаційної діяльності, зменшення негативного впливу від рекреаційного освоєння ресурсів доцільно сформувати цілорічні туристично-рекреаційні парки, що складаються з набору взаємопов'язаних спеціалізованих комплексів-кластерів з єдиною інженерною інфраструктурою, транспортною доступністю, що надають рекреаційні послуги у взаємозв'язку з роботою місцевих територіальних утворень [5]. Це дасть змогу максимально використовувати природно-ресурсний потенціал, диверсифікувати рекреаційні та туристичні послуги, підвищити ефективність управління туристичною і курортно-рекреаційною сферою регіонів.

Навіть в умовах війни кількість екскурсій та поїздок з рекреаційною метою в Карпатські гори, на озеро Синевир, водоспад Шипіт, у санаторії Закарпаття є досить значною, що засвідчує потребу людей у відпочинку та відволіканні від воєнних реалій. Тому влітку був підвищений попит на тури, де є купання в термальних басейнах, річках, озерах, що пов'язано з тим, що туристи не їхали на море півдня України, зріс попит на походи в гори, а восени туристичні фірми пропонували маршрути різної тривалості для збирання грибів та екскурсії на квітання пізньоцивіту осіннього, для цього домовилися з національним парком «Сколівські Бескиди» про співпрацю [3].

Т. Рева зауважує, що під час війни особливо популярними серед українців, зокрема на Заході, стали види екологічного туризму [9]. Так, на Закарпатті подорожувальникам сподобались природні локації: походи до річки Боржави, водоспаду Шипіт, екскурсії гірськими полонинами, природними парками. Значним інтересом у туристів користувався один із безпечних варіантів екотуризму – відвідування печер. Наприклад, серед тернопільських природних пам'яток знаковими є печери Оптимістична і Млинки, Вертеба – це печери, у яких обладнані екскурсійні маршрути та підземні музеї.

Україна має велику кількість підземних порожнин природного й антропогенного походження, які можуть бути використані для створення підземних санаторіїв для реабілітації поранених на війні захисників, розробки спелеомаршрутів і спелеотурів, різних видів екологічних стежок, придатних для формування екотуристського продукту та здійснення відповідних екологічних турів, екскурсій, програм та маршрутів, щоб досягти

оздоровчого, рекреаційного й виховного ефекту від відвідування підземних карстових порожнин. Найбільш сприятливим полігоном для розвитку спелеотуризму в Україні є Тернопільська, Чернівецька, Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Одеська, Херсонська, Хмельницька області та Автономна Республіка Крим, печери яких мають наукову, оздоровчу та пізнавальну цінність. Печерні системи містять величезні обсяги відновлювальних спелеологічних ресурсів, зокрема мінеральних вод з апробованими бальнеологічними властивостями, газовий склад підземного повітря з дослідженим відчутним терапевтичним ефектом, а тиша підземного середовища сприяє відстороненню від усіх земних клопотів та зануренню у внутрішній світ, що особливо актуально для людей з травматичним минулим.

Розвиток спелеологічного туризму призводить до спеціалізації окремих територій, що спрямована на виконання певних рекреаційних функцій. На базі одного чи декількох видів спелеорекреаційних ресурсів формуються певні рекреаційні райони, у межах яких концентруються рекреаційні установи та рекреанти. Такі установи можуть міститися поблизу певних спелеологічних і спелеостологічних об'єктів та входити до складу туристично-рекреаційних парків, які при відповідному обладнанні можна перетворити на рекреаційно-туристичні об'єкти міжнародного значення. Досвід проведення культурних заходів у метро Києва та Харкова, а також використання підземного простору метрополітену, як засобу укриття на час повітряних тривог засвідчує, що навіть в умовах війни підземна інфраструктура міста створює безпечне соціокультурне середовище.

Наукова новизна. Заняття спелеологічним видом туризму в умовах війни та в післявоєнний час можна розглядати як природну модель зняття емоційного стресу, адаптації до незвичних умов та профілактики негативних змін у психічному здоров'ї, оскільки підземні ландшафти створюють особливий простір безпечного середовища. Протягом останніх десятиліть аматорський та професійний спелеотуризм був своєрідною школою виживання в екстремальних умовах автономного існування в печерах, уміння долати труднощі й загартовувати характер, а для любителів печерних екскурсій став способом існування в гармонії з природою.

Висновки. Розвиток різних форм туристичної рекреації в природних ландшафтах

має відбуватися на засадах збереження навколишнього середовища та знайомства з місцевими культурними традиціями. При проектуванні туристично-рекреаційних парків на базі спелеологічних і спелестологічних об'єктів набір функціональних зон визначають, згідно із соціокультурними та природними особливостями території, пам'ятаючи про те, що рекреаційна діяльність як один із напрямів господарської діяльності повинна сприяти популяризації серед населення екологічних і культурно-історичних знань. Природні і штучні порожнини, до числа яких належать печери, катакомби, печерні міста, печерні храми і монастирі, з'єднувальні ходи між фортецями можна успішно використовувати з терапевтичною метою, свідченням чого є спеціальні наукові дослідження, які проводять у багатьох центрах та дослідницьких інститутах з вивчення дії підземного середовища на здоров'я людини, зокрема відновлення біологічних (фізіологічних) ритмів, психологічного часу та фізіологічних процесів, пов'язаних зі сном людини.

Література

1. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 168–180.
2. Барвінок Н. В., Барвінок М. В. Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6403/13255-1?inline=1> (дата звернення: 03.01.2023).
3. Гончарова К., Маджумдар О. У відпустку після перемоги. Як турбізнес виживає під час війни. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/vidpustku-pislyaperemogi-k-turbiznes-vizhivae-1663770271.html> (дата звернення: 03.01.2023).
4. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? *Liga.net*. 2022. URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> (дата звернення: 03.01.2023).
5. Кифяк В. Ф. Формування рекреаційно-туристичного кластеру та його вплив на підвищення ефективності управління сферою рекреації і туризму. *Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою*: матер. III наук.-практ. конф. Бердянськ, 2007. URL: https://tourlib.net/statii_ukr/kyfjak2.htm. (дата звернення: 03.01.2023).
6. Кобанець Л. О. Динаміка сучасного світового розвитку рекреаційної діяльності. *Вісник ДІТБ. Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері)*. 2006. № 10. С.140–149.
7. Моца А. А., Шевчук С. М., Серета Н. М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/1560-Текст%20статті-1498-1-10-20220902.pdf> (дата звернення: 03.01.2023).
8. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 1(26). С. 55–68.
9. Рева Т. Ю. Аналіз стану туризму в Україні під час війни. *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 338–341.
10. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2022. Вип. 46. С. 11–15.
11. Романова А. А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern economics*. 2018. № 9. С. 93–104. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12) (дата звернення: 03.01.2023).
12. Туризм під час війни: популярні об'єкти та маршрути України обладнають бомбосховищами *Бізнес*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/turizm-pid-chasviyni-populyarni-ob-yekti-ta-marshruti-ukrajini-obladnayutbomboshovishchami-50236642.html> (дата звернення: 03.01.2023).
13. Худавердієва В., Мерчанський В., Чуйко Н., Воронкова А. Стратегія економічної адаптації туристично-рекреаційної сфери України до міжнародного туристичного ринку. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2022. № 6(2). DOI: 10.51599/is.2022.06.02.02.

References

1. Bazhenova, S., Pologovska, Iu., Bykova, M. (2022). Realities of tourism development in Ukraine at the present stage. *Scientific perspectives*, 5(23), 168–180 [in Ukrainian].
2. Barvinok, N. V., Barvinok, M. V. (2022). The influence of the Russian-Ukrainian war on tourism in Ukraine and prospects for its development in the future. Retrieved from: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6403/13255-1?inline=1> [in Ukrainian].
3. Goncharova, K., Madzhumdar, O. (2022). On vacation after victory. How the tourism business survives during the war. Retrieved from: <https://www.rbc.ua/rus/travel/vidpustku-pislyaperemogi-k-turbiznes-vizhivae-1663770271.html> [in Ukrainian].
4. Dvorska, I. (2022). The tourism industry after the war: is resuscitation and anti-crisis management possible? Online publication «Liga.net». Retrieved from: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> [in Ukrainian].
5. Kyfiak, V. F. (2007). The formation of a recreation and tourism cluster and its influence on increasing the efficiency of management of the sphere of recreation and tourism. *Informatsiyini tekhnohii v*

upravlinni turystychnoiu ta kurortno-rekreatsiynoiu ekonomikoiu: materialy dopovidey III naukovo-praktychnoi konferentsii. Berdiansk. Retrieved from: https://tourlib.net/statti_ukr/kyfjak2.htm [in Ukrainian].

6. Kobanets, L. O. (2006). The dynamics of the modern world development of recreational activities. Visnyk DITB. Ekonomika, orhanizatsia i upravlinnia pidpriemstvamy (v turystychniy sferi), 10, 140–149 [in Ukrainian].

7. Motsa, A., Shevchuk, S. Sereda, N. (2022). Prospects of the post-war recovery of tourism in Ukraine. Retrieved from: <file:///C:/Users/User/Downloads/1560-Text%20statti-1498-1-10-20220902.pdf> [in Ukrainian].

8. Nosyrev, O., Dedilova, T. Tokar, I. (2022). Development of tourism and the hospitality industry in the strategy of post-conflict economic recovery of Ukraine. Socialno-ekonomichni problemy i derzhava, 1(26), 55–68 [in Ukrainian].

9. Reva, T. Ju. (2022). Analysis of the state of tourism in Ukraine during the war. Svitovi dosiahnennia i suchasni tendentsii rozvytku turyzmu ta hotelno-restorannoho hospodarstva: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Zaporizhzhia: NU «Zaporiz'ka Politechnika», 338–341 [in Ukrainian].

10. Rojik, O. R., Nedzvecjka, O. V. (2022). Ways of development of the tourism sphere of Ukraine during the war period. Naukovyi visnyk Khersonskogo derzhavnogho universytetu. Ekonomichni nauky, 46, 11–15 [in Ukrainian].

11. Romanova, A. A. (2018). Management of tourism industry development amidst armed conflicts. Modern economics, 9, 93–104. Retrieved from: [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12) [in Ukrainian].

12. Tourism during the war: popular objects and routes of Ukraine are equipped with bomb shelters. Biznes. Retrieved from <https://biz.nv.ua/ukr/markets/turizm-pid-chasviyni-populyarni-ob-yekti-ta-marshruti-ukrajini-obladnayutbomboshovishchami-50236642.html> [in Ukrainian].

13. Khudaverdieva, V., Merchanskyi, V., Chuiko, N., Voronkova, A. (2022). Strategy of economic adaptation of the tourist and recreational sphere of Ukraine to the international tourist market. Journal of Innovations and Sustainability, 6(2). DOI: 10.51599/is.2022.06.02.02 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 04.01.2023
Отримано після доопрацювання 07.02.2023
Прийнято до друку 16.02.2023*